

УДК 008:32

І. П. БІДЗЮРА

Т. Ю. АБДУЛКЕРИМОВ

Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ: СУТНІСТЬ ЯВИЩА ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 1(40), с. 5–11

Пропонується до розгляду поняття мультикультуралізму — як світоглядна настанова, як культурологічний принцип, як соціально-політична ідеологія — для розв'язання проблем у багатокультурних державах.

Сучасні соціокультурні виклики поєднують усі країни світу незалежно від культурних традицій, віросповідання, політичної та економічної ситуації. Глобалізація стала невідворотним та стрімким процесом, який захопив усі без винятку держави. Проблеми сучасного суспільства, як “західного”, так і “східного” типу, очевидно стають глобальними і потребують найпильнішої уваги. У цьому ряді проблем визначальною є необхідність усунення конфліктів, які виникають на ґрунті міжкультурного діалогу держав.

Так, гостроактуальним є питання, пов'язане з культурною, етнічною, расовою та релігійною різноманітністю держав, які, на думку провідних фахівців, становлять абсолютну більшість у світі. У зв'язку з цим виникає й утверджується “мультикультуралізм” як світоглядний принцип.

Явище мультикультуралізму, його форми та напрями ґрунтовно досліджуються в останні десятиліття ХХ — початку ХХІ ст.

авторитетними філософами, культурологами, соціологами, правниками з різних країн світу. Зокрема, варто відзначити праці: Натана Глейзера, Чандрана Кукатаса, Ронана де Кодака, Юргена Габермаса, Вілла Кімлічки, Х. Д. Хоффмана-Новотного, Артура Шлезингера, Алана Блума, М. Лінда, Самюеля Гантінгтона, Сейли Бенхабіб, Едварда Саїда. Серед російських дослідників інтерес до феномену мультикультуралізму був стимульований подіями 90-х років ХХ ст., які призвели до “вибуху” етнічної самосвідомості, що помітно похитнув “моноліт радянської ідентичності”. З ряду таких досліджень відомі праці В. Малахова, Н. Кирабаєва, В. А. Тишкова, А. А. Борисова, А. І. Куропятніки, С. І. Некрасова, Н. А. Некрасової, В. В. Платошиної, Є. Б. Павлової, М. В. Глостанової, Г. Д. Дмитрієва та ін. В Україні явище мультикультуралізму залишається малодослідженим. Серед українських праць на цю тему звертаємо увагу на дослідження А. Ко-

лодія, С. В. Дрожжиної, Н. О. Висоцької, С. О. Бондарук, А. В. Гордієнка.

“Мультикультуралізм” передусім виступає як ідея, що об’єднує полікультурне суспільство, демократизує його, оскільки ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Це — теоретична модель, до якої може прагнути поліетнічне, поліконфесійне, багатомовне суспільство.

Автор відомої книги “Тепер ми всі мультикультуралісти”, британський соціолог Натан Глейзер вважає, що практично всі сучасні розвинені суспільства є багатокультурними. Серед факторів, що формують культурну розмаїтість, він виокремлює етнічні та релігійні розбіжності, утвердження індивідуалізму і занепад традиційного морального консенсусу, імміграцію і глобалізацію. Дослідник відзначає, що термін “мультикультуралізм” “так часто використовувався і в захисті, і в нападах, охоплює настільки різні події, що описати його дуже складно, оскільки визначити, що мається на увазі під мультикультуралізмом є нелегким завданням” [1, 7].

Американський політолог Чандрен Кукатас підкреслює, що визначення теоретичних основ мультикультуралізму рівнозначно відповіді на питання, чи існує певний набір загальних принципів, здатних слугувати орієнтиром для розв’язання різнопланових проблем, якими установками має керуватися суспільство, де співіснують різноманітні культури. На думку дослідника, найкращу відповідь на зазначене питання дає теорія класичного лібералізму. Основним підсумком теоретичної розвідки Ч. Кукатаса є теза про те, що “ідея мультикультуралізму тією мірою, якою вона відображає філософську позицію, а не просто конкретний політичний курс, і як саме вона говорить про необхідність визнання, а не пригнічення культурного різноманіття, знаменує собою відхід від різних точок зору на користь концепції відкритого суспільства” [2].

З погляду американського дослідника ліберального напрямку М. Лінда, мультикультуралізм — це ідеологія лівих сил, яка виходить із того, що США є націями націй,

“федерацією національностей або культур, що мають спільний уряд” [3, 1].

Юрган Габермас визначає мультикультуралізм як особливу форму інтегративної ідеології, завдяки якій багатоетнічні, багатокультурні національні суспільства реалізують стратегії соціальної згоди та стабільності на принципах рівноправного співіснування різних форм культурного життя. З цього приводу Х. Д. Хоффман-Новотний відмічає, що “мультикультуралізм містить пафос прагнення до рівноправності різних культур, а також моделі їхнього рівноправного існування на противагу моделі гегемонії однієї культури” [4, 39].

У цьому аспекті Самюель Гантінгтон визначає “мультикультуралізм” як “сутність антиєвропейської цивілізації”, як “рух, який протистоїть монокультурній гегемонії Європи, що, як правило, веде до маргіналізації інших культур” [5, 268].

Ліберальний історик Артур Шлезингер називає мультикультуралізм ідеологією, сутність якої полягає в тому, щоб замінити суспільні ідеали: “Асиміляції — фрагментарністю, інтеграції — сепаратизмом” [6, 16].

А. Шлезингер належить до ряду дослідників, яких у концепції мультикультуралізму лякає як фрагментарність, так і сепаратизм, що зазіхають на американську традицію і пов’язані з нею цінності. Подібне зазначає і Алан Блум: “Уся концепція культурного різноманіття зміцнює відособленість груп, сприяє розпаду прав особистості, проголошених Декларацією незалежності” [7, 39].

Канадський політолог, автор теорії американського мультикультуралізму Вілл Кімлічка розрізняє два основних види культурного розмаїття. По-перше, це — результат інтеграції, розширення кордонів, культур, раніше автономних і прив’язаних до однієї території. Такі культури, які інтегруються, характеризуються тим, що прагнуть зберегти себе як окремі спільноти, вимагають автономії, існують паралельно із суспільною більшістю. По-друге, культурне розмаїття — це результат імміграції. Як правило, “такі групи іммігрантів орієнтовані на інтеграцію в суспільство, куди вони прибули, але остан-

нім часом, як зауважує Кімлічка, їхня адаптація ускладнюється протистоянням із приймаючою стороною” [8].

Сам термін “мультикультуралізм” виник у Канаді в 60-ті роки ХХ ст. в ході пошуків шляхів вирішення ситуації і керування бікультурною у той час (англо-французькою) країною. У канадському випадку це було продиктовано небезпекою квебекського сепаратизму. Як відмічає А. І. Куропятнік, “позиціонуючи основною метою свого керування побудову мультикультурного, але не мультинаціонального суспільства — канадська влада намагалася, з одного боку, нейтралізувати сепаратистські прагнення франкофонного Квебека, а з іншого боку — пом’якшити стурбованість англосовної більшості щодо національно-державної цілісності країни” [9].

Російський дослідник феномену “мультикультуралізму” визначив три рівні розуміння мультикультуралізму, які на сьогодні закріпилися в соціальних науках: 1) демографічний (дескриптивний), сутність якого полягає в описі змін демографічних, етнокультурних параметрів національних товариств під впливом ендегенних (міграція) і екзогенних (імміграція) чинників; мультикультуралізм у цьому випадку розуміється як політика інтеграції іммігрантів до приймаючого суспільства; 2) ідеологічний, в рамках якого обговорюються концепції національних ідеологій; 3) політичний, орієнтований на практичне застосування принципів мультикультуралізму як ідеології, політики, що розглядає права культурних, національних і т. д. меншин, що реалізує програми їх соціальної підтримки; тут мультикультуралізм — це політична програма, спрямована на гармонізацію відносин між державою та етнічними, культурними меншинами як його складовими, а також на врегулювання відносин усередині цих меншин.

На думку О. Б. Павлової, розвиток Європейського Союзу є яскравим прикладом орієнтації саме на мультикультуралізм, з його врахуванням розбіжностей, а не на розбудову загальної культурної ідентичності, адже ані держави-члени, ані окремі регіони не

демонструють явної готовності до єдності ідентичності, до повної втрати самотності [10].

В. А. Тишков акцентував увагу на тому, що мультикультуралізм — це не тільки момент фіксації і визнання в суспільстві, державі наявності культурних відмінностей, а й “концептуальна позиція у сфері політичної філософії та етики” [11], що знаходить своє вираження у правових нормах, громадських інститутах, у повсякденному житті людей.

Мультикультуралізм як ідеологію і політику визначає А. А. Борисов: “По-перше, він “надбудовує” над етнічними цінностями загальнонаціональні, по-друге, є феноменом етнокультурної фрагментації соціуму, який синонімічний “багатокультурності” і виступає, таким чином, проти культури як загальнонаціонального руху” [12]. Російський дослідник простежує розбіжності між мультикультуралізмом як ідеологією, політикою і мультикультуралізмом як культурою “багатосегментних” суспільств, що концентрує в соціумі горизонтальні, “різоматичні” зв’язки, тобто мультикультуралізмом як живою реальністю.

В. Малахов застосовує поняття мультикультуралізму для розуміння етнічного, мовного та культурного різноманіття певного суспільного середовища; також мультикультуралізм відомий як “політико-адміністративна практика, певне вироблення стратегії та втілення її в життя державою з метою підтримки культурного різноманіття” [13]. Дослідник стверджує, що під “мультикультуралізмом” розуміється дискурс, і використовує назву “мультикультурне суспільство”, характеризуючи його як “суспільство, у якому немає “пануючої культури”, у якому поняття “культура” не прикріплене до поняття “етнос”. Це суспільство, у якому індивідам надано волю вибору, які культурні зразки є їх “власними” [14].

Як відмічають С. І. Некрасов, Н. А. Некрасова, В. В. Платошина, “мультикультуралізм”, “мультикультурний”, “мультикультурні суспільства”, “мультикультуральність” — порівняно недавно сформовані поняття, які позначають феномен, що має давнє походження.

Суспільства, які тепер називаються мультикультурними, раніше позначалися як “мультинаціональні”, “мультиетнічні”, “мультирелігійні”, “мультирасові”, “сегментарні”. Вони розглядалися як прояви “культурного плюралізму”, “культурних розбіжностей” і “метисизації” (Латинська Америка) [15]. Російські дослідники визначають “мультикультуралізм” як форму толерантного співіснування різноманітних культур в одній країні на основі формування в державі однакових можливостей і свободи самоствердження кожного представника національної культури.

Однак, необхідно розрізняти мультикультуральність, або культурну багатоскладовість, як стан, необхідний у багатьох культурних сферах, і мультикультуралізм, як звід теорій і практик для осмислення цього явища.

Багатомірність соціокультурної реальності зумовлює те, що розуміння мультикультуралізму у світовій науковій думці є доволі неоднозначним. Як справедливо відзначає М. В. Глостанова, “поняття мультикультуралізму стало сьогодні “гумовим” терміном, що включає величезну кількість найчастіше суперечливих тенденцій і явищ, тож кожний з дослідників, які звертаються до цього феномену, вкладає в нього, по суті, свій зміст” [16, 8]. Мультикультуралізм виступає як “обґрунтування плюралістичної культурної піраміди, яка приходить на зміну логоцентричній, що пропонує нове “ідеальне” і часто утопічне бачення у відповідності або за контрастом з поняттям суспільства й культури розмаїтості” [16, 99].

Н. Кирабаєв характеризує мультикультуралізм як “теорію, практику і політику неконфліктного співіснування в одному життєвому просторі багатьох різноманітних культурних груп” [17]. Тобто взаємодія культур відбувається через координацію, а не через субординацію. Мультикультуралізм, як вважає вчений, утверджує повагу до розбіжностей, але при цьому не відмовляється від пошуку універсальності. За словами Кирабаєва, існують певні відмінності між множиною оригінальних культур і багатократністю повторення (тиражування) культурних відмінностей. Мультикультурна політика має визначати

міру допустимого культурного різноманіття, обмежуючи надмірність іншокультурних компонентів. Оскільки останні можуть викликати дроблення, сегментацію культурного поля, зрештою призводити до сепаратизму.

Г. Дмитрієв визначає явище мультикультуралізму у багатокультурній освіті, що є “способом протистояти расизму, ксенофобії, упередженості, етноцентризму, ненависті, заснованої на культурних розбіжностях” [18, 34].

Українські дослідники у своїх поглядах щодо мультикультуралізму розділилися на два “табори” — прихильників і противників принципу мультикультуралізму та його впровадження в державі Україна. Хоча теоретичних напрацювань більше з першого “табору”. Опоненти мультикультуралізму не мають достатніх теоретичних напрацювань з цієї проблематики.

Так, А. Колодій визначає мультикультуралізм як сукупне поняття, що включає в себе принцип, ідеологію, політику, які визнають та підтримують цю інституалізовану культурну різноманітність. Дослідниця пише про широке визначення мультикультуралізму як “сучасного дискурсу відмінностей та різноманітностей, що зосереджуються на культурі, ідентичності та політиці як головних категоріях” [19]. Як зазначає А. Колодій, “мультикультуралізм” — значною мірою є лише риторичним відновленням старих проблем, перейменуванням процесів, які, починаючи з 60-х років ХХ ст., осмислювалися в термінах “етнічного відродження” [19].

С. В. Дрожжина визначає мультикультуралізм як “стан, процеси, погляди, політику культурно неоднорідного суспільства, орієнтовані на свободу вираження культурного досвіду, визнання культурного різноманіття; культурний, політичний, ідеологічний, релігійний плюралізм, визнання прав меншин як на суспільному, так і на державному рівні” [20, 94]. Тут мультикультуралізм розуміється не тільки як терпимість відносно культурного різноманіття, а й як вимоги законодавчого визнання прав расових, релігійних і культурних груп.

Н. О. Висоцька згруповує дефініції мультикультуралізму у своєрідні “кластери”:

- 1) демографічно-описовий, що констатує наявність у суспільстві чи державі етнічно або расово різноманітних сегментів; у цьому сенсі мультикультуралізм не становить предмета дискусії, оскільки це є просто фактом його існування;
- 2) програмно-політичний, що має на увазі конкретні типи програм та політичних ініціатив, призначених реагувати на етнічний; такий підхід має на меті врахування інтересів різних національних груп, забезпечення відповідного рівня визнання та самостійності для них, при цьому зберігаючи відповідне бачення національної єдності;
- 3) ідеологічно-нормативний — як гасло чи модель політичної активності, що ґрунтується на соціологічних та етико-філософських ідеях щодо місця людей з культурно відмінними ідентичностями у суспільстві;
- 4) соціально-трансформативний, спрямований на викорінення расизму, сексизму, гомофобії та здобуття рівності для всіх груп суспільства;
- 5) історичний, що наголошує на важливості вивчення та розуміння якомога більшої кількості культур та взаємодії між ними [21, 111–112].

На думку С. О. Бондарука, до найголовніших рис мультикультуралізму належать:

- 1) наявність у суспільстві мовного та етнокультурного плюралізму як загальносуспільної норми;
- 2) відкритість культури суспільства для сприйняття впливів із боку інших культур та взаємообміну з культурами інших суспільств і народів;
- 3) розпад монолітних соціокультурних (у тому числі етнічних, релігійних) структур, зняття бар’єрів ізоляції та самоізоляції у контексті глобалізації культури, головним чином під впливом нових технологій зв’язку та телекомунікацій;
- 4) присутність на території, що займає певне суспільство, постійно мігруючого населення (кочового тощо), яке утворює окремі спільноти з власною побутовою, світоглядною, мовною та культурною специфікою;
- 5) подільність держави на окремі регіони, що постають як географічні, історичні, культурні, економічні чи навіть політичні цілості (так званий територіальний плюралізм) [22, 25–29].

Разом з тим, культурологи відзначають теоретичні “підводні камені”, пов’язані з введенням у науковий обіг понять “мультикультуралізм” і “мультикультурне суспільство”.

Оскільки культура є символічною системою, яка характерна для певного суспільства й кодифікована в інститутах цього суспільства, наявність в одному суспільстві безлічі культур є досить проблематичною. Якщо різні соціальні групи є носіями особливих, самостійних культур, то більш правомірно вести мову не про багатокультурність суспільства, а про співіснування усередині однієї держави різних суспільств. Культура, крім кодифікації в інститутах, припускає також певну систему знань. Але якщо представники цих культур — завдяки єдиній системі освіти і єдиній системі масової комунікації — розділяють один з одним ту саму систему знань, то тут мають місце субкультури.

Неправильне тлумачення слова “культура” призводить до її ототожнення з етнічністю. Чомусь, за мовчазною згодою вважається, що різна етнічна лояльність означає різну культурну лояльність. Це зовсім несправедливо для сучасних індустріальних, тим більше постіндустріальних суспільств. Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують замислитися про нові можливі зміни у сприйнятті культури. У кожному разі певні традиції тієї або іншої етнічної групи будуть збережені, оскільки таке історичне знання про навколишній світ необхідно людині для відчуття зв’язку зі своїм минулим і можливості коригувати своє майбутнє, ґрунтуючись на досвіді попередніх поколінь. Культури з часом змінюються, однак коріння залишається; світогляд трансформується, але його основи, його базис залишаються незмінними.

Багато дослідників по-різному визначають поняття “культура”, але загальний зміст, який можна знайти в усіх цих визначеннях, той, що культура є творінням людини. Людина створює, “виросує” культуру, але, разом з тим, культура створює людину, вона виокремлює її з природного світу, створюючи особливу реальність людського буття, штучну реальність. Людина, якій при-

таманна культура, сама творить світ, вона є вільною і здатною жити незалежно, самодостатньо. Сейла Бенхабіб підкреслює, що культури мають моральні, етичні й оцінні складові [23, 47], є неконфліктними за своєю природою: “У міру нагромадження наших знань про інші культури і про нас самих росте і наше відчуття відносності... Чим більше ми розуміємо, тим більше здатні пробачити...” [23, 40].

Американський науковець, основоположник постколоніальної теорії культури, Едвард Саїд у праці “Культура й імперіалізм” виокремлює два аспекти поняття “культура”. По-перше, йдеться про “незалежні від економічної, соціальної і політичної царин культурні практики, такі як мистецтво опису, комунікації та репрезентації, які часто набирають естетичних форм, однією з принципових цілей яких є задоволення. До них, звісно, належать і весь набір популярного знання про віддалені частини світу, і спеціалізоване знання, заховане в таких дисциплінах, як етнографія, історіографія, філологія, соціологія та історія літератури” [24, 12]. По-друге, слідуючи визначенню Метью Арнольда, яке він навів ще в 1860-х роках, поняття “культура” містить елемент ушляхетнення й піднесення. Для кожного суспільства культура — вмістилище “найкращого з помисленого і знаного”, “культура пом’якшує, хоча й не остаточно нейтралізує руйнівну дію модерного агресивного, меркантильного й брутального урбаністичного існування. Ви читаєте Данте або Шекспіра, щоб долучитися до найкращих думок і знань, а також щоб побачити себе, свій народ, суспільство і традиції в найкращому світлі” [24, 13].

У цьому аспекті, коли Е. Саїд визначає культуру як систему “інтелектуальних і моральних правил поведінки”, він протиставляє її мультикультуралізму як “вседозволеності”, як “відносно ліберальній філософії” [24, 14].

Поняття “культура”, як його використовують мультикультуралісти, виконує компенсаторну функцію: соціальні групи, позбавлені влади (наприклад, іммігранти першого і другого покоління) наділяються особливою

креативністю, виступаючи як носії особливої “культури”. Це може задовольняти окремих представників цих груп, але нічого не змінює в їхньому справжньому становищі в економічній і політичній ієрархії.

Отже, залишаючись не до кінця дослідженим теоретично, “мультикультуралізм” у практичному застосуванні має неоднозначні результати в різних країнах світу. Актуальним він постає для України, яка з кінця ХХ ст. втягнута в процеси глобалізації та лібералізації суспільства. Правомірно стверджувати, що для української громади як моноетнічної (близько 80 % населення країни — етнічні українці) та монокультурної (показником цього є референдум 1991 р., коли близько 90 % українців проголосували за власну незалежність) — мультикультуралізм не є визначальним принципом розвитку.

Література

1. Glazer N. We are All Multiculturalists Now. — Cambridge, London, 1997.
2. Кукатас Ч. Теоретические основы мультикультурализма. — [Електронний ресурс] // ДИАЛОГ.ua : Незалежний інформаційно-аналітичний ресурс. — Режим доступу: http://dialogs.org.ua/ua/issue_full.php?m_id=10227
3. Lind M. The Next American Nation and the Forth American Revolution. — N.Y., 1995.
4. Hoffman-Novotny H. J. Soziologisches Aspekte der Multi-kulturalitaet // Migration. Ethizitaet. Konflikt. — Osnabrueck, 1996.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М.: АСТ, СПб.: Terra fantastica, 2003.
6. Schlesinger A., Jr. The Disuniting of America. Reflections on a Multicultural Society. — Knoxville (Tenn.), 1992.
7. Bloom A. The Closing of the American Mind: How Higher Education Has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students. — N.Y., 1987.
8. Kymlicka W. Multicultural Citizenship. — Oxford: Clarendon Press, 1995.
9. Куропятник А. И. Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических обществ. — СПб.: СПбГУ, 2000.
10. Павлова Е. Б. Идеи мультикультурализма в формировании идеологии глобализирующегося общества. Теоретические аспекты // Исслед. междунар. отношений. — СПб.: Изд-во СПбГУ, 2004. — С. 74–84.

11. Тишков В. А. Теория и практика мультикультурализма // Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / Под ред. В. С. Малахова, В. А. Тишкова. — М.: Ин-т этнологии и антропологии РАН, 2002.
12. Борисов А. А. Мультикультурализм: американский опыт и Россия // Мультикультурализм и этнокультурные процессы в меняющемся мире. — М.: Наука, 2003.
13. Малахов В. Культурный плюрализм versus мультикультурализм. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа <http://www.igpi.ru/info/people/friends/malakhov/articles/1132597922.html>.
14. Малахов В. Зачем России мультикультурализм? — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.anthropotok.archipelag.ru/text/a062.htm>.
15. Некрасов С. И., Некрасова Н. А., Платошина В. В. Американский мультикультурализм. — Издат. Академия Естествознания, 2011.
16. Тлостанова М. В. Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века. — М., 2000.
17. Кирабаев Н. С. Культурная идентичность, плюрализм и глобализация в современном философском дискурсе // Культурная идентичность и глобализация: Доклады и выступления. 5-й Междунар. симпозиум "Диалог цивилизаций": Восток–Запад", 27–28 апр., 4–5 мая 2001 / Под ред. Н. С. Кирабаева, А. В. Семушкина, Ю. М. Почты, С. А. Нижникова. — М., 2002.
18. Дмитриев Г. Д. Многокультурное образование. — М.: Прогресс, 1999.
19. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=578>.
20. Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціально-філософський та правовий аспекти: [монографія] / С. В. Дрожжина; Донецьк. держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2005.
21. Висоцька Н. О. Концепція мультикультуралізму і питання естетики / Н. О. Висоцька // Питання літературознавства: Наук. збірник. — Чернівці: Рута, 2009. — Вип. 77. — С. 110–121.
22. Бондарук С. О. Досвід західних демократій та мультикультурний розвиток в Україні // II Міжнар. наук. конф., 2002 р., 24–26 трав. — м. Одеса. — К.: Ай Бі, 2003.
23. Бенхабиб С. Притязання культури. Равенство и разнообразие. — М.: Логос, 2003.
24. Саїд Едвард. Культура й імперіалізм. — К.: Критика, 2007.

Розкривається сутність явища мультикультуралізму, що є результатом глобалізації та лібералізації сучасного суспільства. Визначаються основні проблеми та напрями розвитку мультикультуралізму, представлені в дослідженнях провідних філософів, культурологів та соціологів.

Раскрывается природа явления мультикультурализма как результат глобализации и либерализации современного общества. Определяются основные проблемы и направления развития мультикультурализма, представленные в исследованиях известных философов, культурологов, социологов.

The essence of this phenomenon resulted from globalization and liberalization of the contemporary society has been revealed. The main challenges and trends related to the development of multiculturalism presented by the leading philosophers, sociologists and experts in cultural studies have been identified.

Надійшла 9 грудня 2013 р.